

Katju Lindqvist

KADONNUTTA KULTTUURIA OPPIMASSA

Näkökulmia arkaaisen perinnelaulannan pedagogiaan

**Opinnäytetyö
CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Musiikin koulutusohjelma
Toukokuu 2020**

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Centria-ammattikorkeakoulu	Aika Toukokuu 2020	Tekijä/tekijät Katju Lindqvist
Koulutusohjelma Musiikin koulutusohjelma		
Työn nimi KADONNUTTA KULTTUURIA OPPIMASSA: Näkökulmia arkaaisen perinnelaulannan pedagogiaan		
Työn ohjaaja Heli Uusimäki		Sivumäärä 33 + 1
<p>Opinnäytetyössä käsitellään arkaaista itämerensuomalaista perinnelaulantaa pedagogin ja oppilaan näkökulmista. Yksiselitteisiä metodeja aiheen opiskeluun ei ole olemassa, sillä vahvasti funktionaaliset perinnelaulutavat ovat jääneet historiaan ja unohduksiin, ja ymmärryksemme koko arkaaisesta kulttuurihistoriasta on täynnä aukkoja. Tässä työssä pyritään avartamaan aihetta ja antamaan näkökulmia opiskeluun ja opettamiseen. Työssä kuvataan arkaaisen musiikin ominaisuuksia, joista ilmenevät eroavaisuudet nykypäivän musiikkikulttuuriin, sekä musiikillista aineistoa, jonka varassa kansanmusiikit työskentelevät. Työssä pohditaan myös kansanlaulupedagogeilta vaadittavan tietotaidon laatua ja määrää.</p> <p>Työ oli kvalitatiivinen toimintatutkimus. Laajan kirjallisen ja eri medioista saatavan aineiston lisäksi tärkeässä osassa olivat omat kokemukset oppilaana ja pedagogina, sekä jo kertynyt tietotaito aiheesta. Musiikin ammattiopiskelijoista koostunut ryhmä Arkaaiset tarjosi tutkimukselle kentän, jolla kehitettiin erilaisia tapoja lähestyä arkaaista mielenmaisemaa. Työ loppuun koottiin tehtäviä ja kysymyksiä, joiden avulla kuka tahansa voi lähestyä arkaaisuutta.</p> <p>Yksiselitteisiä vastauksia siihen, miten arkaaisia lauluperinteitä tänä päivänä pitäisi opettaa ja opiskella ei löytynyt, eikä tämän tarkka määrittäminen edes ole perusteltua. Sen sijaan kunkin pedagogin on itse osattava perustella miksi ja millä tavoin vie perinnettä eteenpäin.</p>		

Asiasanat arkaainen, arkaaisuus, itämerensuomalaiset, kansanlaulu, kansanmusiikki, laulaminen, laulupedagogia, lauluperinne, muinaisuus

ABSTRACT

Centria University of Applied Sciences	Date May 2020	Author Katju Lindqvist
Degree programme Music		
Name of thesis STUDYING VANISHED CULTURES: Points of view for teaching archaic singing traditions		
Instructor Heli Uusimäki	Pages 33 + 1	
<p>This thesis analyses archaic Baltic Finnic peoples` singing traditions from the perspective of teacher and student. There are no unequivocal methods to for studying this subject since these strongly functional traditions have vanished into history and are no longer alive. For this reason, our comprehension today of archaic cultural history is full of holes. This thesis aims to open up the subject and to provide some points of view for teachers and students. It describes the features of archaic music, from which one can see the differences between the music culture today and then. The thesis also includes a list of the kind of material available for musicians to work with and the paper ponders what kind of know-how teachers need when teaching this subject.</p> <p>The study was a qualitative case study with exploratory learning. A wide range of material from literary sources and other media, own experiences as a student and as a teacher, and know-how about archaic singing traditions was used. A group called Arkaaiset that was formed by other music students provided a study field where different kinds of ways to approach the archaic mindscape in practice were developed. At the end in this thesis, some questions and tasks were gathered for anyone who wishes to approach the archaic mindscape.</p> <p>There were no unequivocal answers to be found for the question how archaic singing traditions should be taught or studied. Making exact definitions for this question is not even justified. The main thing is that a teacher should always be able to justify the methods she or he uses when teaching these traditions.</p>		

<p>Key words ancient, archaic, Baltic Finnic people, folk music, folk singing, traditional singing</p>

TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 ARKAAISUUS	3
2.1 Mitä tarkoitetaan arkaaisella?	3
2.2 Arkaaisen musiikin ominaispiirteitä	4
2.2.1 Staattisuus	4
2.2.2 Suullisuus ja muistinvaraisuus	4
2.2.3 Funktionaalisuus	5
2.2.4 Anonymius	5
2.2.5 Yhteisöllisyys	6
2.2.6 Regionaalisuus	6
2.2.7 Subkulttuurisuus	6
2.2.8 Muuntuvuus	7
2.2.9 Ikuisuusarvo	7
2.3 Itämerensuomalaiset	7
2.4 Laulutyyli	9
2.4.1 Loitsut eli luvut	9
2.4.2 Runolaulu	10
2.4.3 Karjankutsuhuudot	10
2.4.4 Itkuvirret	11
2.4.5 Vienan-joiku	11
3 TUTKIMUSMENETELMÄT	13
3.1 Kvalitatiivinen tutkimus	13
3.2 Toimintatutkimus	14
3.3 Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus	15
3.4 Etnografia	16
4 KANSANMUSIIKIN OPETUS	17
4.1 Opetussisältö	17
4.2 Oppimateriaali	18
4.2.1 Kirjallinen materiaali	18
4.2.2 Arkistonauhat	19
4.2.3 Nuotinnokset	20
4.2.4 Sävelmien keruutyö	20
4.3 Oppiminen	21
5 ARKAINEN IHMISTUTKIMUS	23
5.1 Etnomusikologia	24
5.2 Asiantuntijuus	25
6 TEHTÄVIÄ	26
6.1 Mielenmaisema	26
6.2 Luontosuhde	26
6.3 Hiljaisuus	27

6.4 Musiikin määrittely	27
6.5 Lauluäänen määrittely	28
6.6 Tarinankerronta	28
6.7 Tylsistyminen	28
6.8 Työlaulu	29
6.9 Laula luonnossa	29
7 POHDINTA	31
LÄHTEET	33
LIITTEET	
Liite 1. Arkaaisen perinnelaulannan ABC	
KUVAT	
KUVA 1. Itämerensuomalaiset kielet ja niiden päämurteet	8
KUVA 2. Arkaaiset-ryhmän jäseniä laulamassa luonnossa.....	30

1 JOHDANTO

Aloittaessani kansanlauluopintoni seitsemän vuotta sitten minulla oli kaipuu hyvin kaukaiseen perinteesseen ja tapaan käsitellä maailmaankuvaa ja laulun maailmaa. Tietynlaiset aiheet, melodiat ja äänenkäyttötavat kiinnostivat, mutta vielä tuolloin minulla ei ollut yhtenäistä termiä näille kiinnostuksen kohteille. Aloitettuani ammattiopinnot kansanmusiikin linjalla Joensuun Konservatoriossa huomasin, että kaikki mielenkiintoni kohteet voitiin listata otsikon arkaainen alle. Pedagogisia opintoja tehdessäni oma spesifioitumiseni arkaasiin lauluperinteisiin selkeytyi ja voimistui entisestään, ja tätä kautta onnistuin löytämään itsestäni myös vahvan pedagogisen puolen.

Aikaisemmissa lauluopinnoissani pop/jazz-linjoilla korostuivat tietyt tyylit ja pedagogiset mallit lähesyttyä laulua oppiaineena, ja klassisella puolella tämä korostuu entisestään. Yhä uusia metodeja kehitellään jatkuvasti ja laulun opiskeluun yhdistetään jatkuvasti enemmän myös teknistä tietotaitoa. Laulutyylien kirjo on valtava, mutta metodit ja yksittäiset lauluoppaat pystyvät perustelemaan omat näkemyksensä hyvin kokonaisvaltaisiksi. Toimiessani pop/jazz-lauluopettajana, minulla on aina ollut selkeä näkemys siitä, miten tuntien sisältö muodostetaan. Kuitenkin aloitettuani pedagogiset opinnot kansanmusiikin puolella ymmärsin, miten paljon kansanlauluopettaja joutuu luovimaan ja soveltamaan oppimateriaalin kanssa, sillä vakiintunutta rakennetta kansanlauluopintoihin ja tuntuksisältöön ei ole. Kansanlaulu on käsitteenä myös hyvin laaja, ja opettajalla on suuri vastuu siitä, millaista materiaalia hän oppilailleen jakaa ja miten sitä käsittelee.

Tämän opinnäytetyöni aihe lähti muotoutumaan huomattessani kansanlauluopintojen repaleisuuden. Kun oma kiinnostukseni suuntautui yhä selkeämmin itämerensuomalaiseen arkaaisen lauluperinteeseen, yhtenäisen metodin puute korostui voimakkaasti. Vaikka nämä perinnelaulutavat ovat huomattavasti paljon vanhempia kuin rytmi- ja klassinen musiikki, ovat ne tämän päivän ihmiselle hyvin tuntemattomia ja jopa saavuttamattomissa olevia. Arkaainen lauluperinne on ollut vahvasti hyvin funktionaalista. Missä määrin voimme tänä päivänä samaistua laulujen teemoihin ja laulajiin on kysymys, jota jokainen kansanlaulua opiskeleva joutuu itse pohtimaan, sillä valmiita, saati oikeita vastauksia ei ole mahdollista määrittellä. Arkaainen perinnetutkimus on parhaimmillaan vain sarja valideja arvauksia. Tänä päivänä tämän kentän tutkijat työskentelevät 1800-luvulta lähtien kerätyn aineiston varassa. Saman aineiston, kirjallisuuden, runoarkistojen ja arkistonauhojen, varassa on myös tämän päivän kansanmuusikko. Arkaainen lauluperinne on syntynyt täysin erilaisessa maailmassa kuin missä me nyt elämme.

Pedagogiksi opiskelu on oppimaan opettelua. Heti ensimmäisenä vuotena opinnoissani aloin pohtimaan niitä keinoja, joilla arkaaiseen tekemiseen olisi mahdollista päästä käsiksi. Keskustelut opettajieni ja kanssaoppilaiden kanssa kannustivat minua perustamaan toisena opintovuoteni ryhmän Arkaaiset, jossa viikoittain perehdyimme pelkästään arkaaisen maailman ymmärtämiseen. Se onkin ollut hedelmällisin opetuskokemukseni opinnoissani, ja kannustanut minua jatkuvasti etsimään uusia näkökulmia, materiaaleja ja keinoja lähestyä arkaaista musiikkia ja elämää.

Tässä opinnäytetyössä kuvaan niitä seikkoja, jotka tekevät arkaaisista lauluperinteistä hankalasti lähestyttäviä. Kuvaan pedagogisia haasteita, käytössä olevan aineiston ongelmallisuuksia ja pohdin, minkälaista tietotaitoa pedagogilta vaaditaan. Peilaan näitä seikkoja omiin kokemuksiini ryhmäni kanssa. Opinnäytetyöni loppuun olen koonnut hyviksi havaitsemiani tehtäviä, joiden avulla on helppo lähteä tutustumaan arkaaiseen mielenmaisemaan. Työni tarkoituksena on tuoda tietoisuutta aiheen monimutkaisuudesta kansanmuusikoille ja pedagogeille, erityisesti laulajille.

2 ARKAAISUUS

Tässä luvussa käsittelen termiä arkaainen yleisesti, sekä kansanmuusikon näkökulmasta. Erittelen millaisia ominaispiirteitä arkaaisella ja ylipäättään kansanmusiikilla on.

2.1 Mitä tarkoitetaan arkaaisella?

Arkaainen, tai sen synonyymi arkaistinen, tarkoittaa muinaisaikaista, vanhankantaista, vanhanaikaista ja vanhentunutta (Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy 2020). Termi arkaainen tulee kreikan kielen sanoista arkhaios (vanha, muinainen) ja arkhe (alku, alkuperäinen). Suppeammassa merkityksessään sitä käytetään antiikin ajan Kreikasta puhuttaessa, mutta laajemmassa merkityksessään se tarkoittaa minkä tahansa kulttuurin tai taiteenlajin varhaisvaihetta (Tieteen termipankki 2020). Taideoilla käytetään myös termiä arkaisoiva, jolla tarkoitetaan muinaisia muotoja mukailevaa tai jäljittelevää.

Arkaaista kulttuurihistoriaa tutkiessamme käsittelemme vuosituhansia vanhaa kulttuuria, tai oikeammin sen lukuisia muuntuneita kerroksia. Suomenniemeä alettiin asuttaa jääkauden väistyessä. Syntyäkseen kulttuuri tarvitsee kielen, ja jotakin kantauralilaista esisuomalaista kielimuotoa Suomenniemen alueella on arveltu puhuttavan viimeistään kampakeraamisella ajalla 3300-2800 eaa. (Pulkkinen 2014, 18–19.)

Kansanmusiikin kentällä suomalaisesta kansanmusiikista puhuttaessa se jaetaan karkeasti kahtia vanhaan ja uuteen perinteeseen. Uusi perinne pitää sisällään säkeistömuotoisen musiikin, kuten balladit, rekilaulut ja pelimannimusiikin. Vanha perinne puolestaan käsittää arkaaisen perinteen ja siitä juontuvan musiikkikulttuurin. Kun puhumme tänä päivänä saatavilla olevasta runomateriaalista, olisi arkaaisen lauluaineiston sijaan perustellumpaa puhua ennemminkin arkaaisesta tai vanhasta perinteestä jalostuneesta lauluaineistosta. Terminä arkaainen musiikki on kuitenkin kansanmuusikoiden keskuudessa melko vakiintunut.

Tässä opinnäytetyössä puhun usein arkaaisesta maailmasta ja käytänkin tätä sanaparia jatkuvasti työkentelyssäni ja opetuksessa. Tällä tarkoitan historiallisen ajanjakson lisäksi myös mitä tahansa aikaa tai hetkeä, jolloin käytän arkaaista lauluperinnettä, siis myös nykyhetkeä. Koen itse henkilökohtaisesti arkaaisen maailma kuin kansanmuusikon Muumilaaksona, rinnakkaisena todellisuutena tai mielenmaisemanä, jossa voimme yrittää eläytyä muinaiseen aikaan ja sen uskomuksiin. Kaikenlainen mielikuvien

käyttö on mielestäni välttämätöntä musiikissa ylipäätään, ja tämä arkaainen kupla on yksi käyttämistäni mielikuvista.

2.2 Arkaaisen musiikin ominaispiirteitä

Arkaaisen lauluaineuksen käytännöt, kontekstit, laulujen esittäjät, sekä heidän laulutyyhinsä ja motivaatio-
onsa lauluihin ovat vaihdelleet eri alueilla perustavanlaatuisesti (Siikala 2012, 95). Kansanmusiikin omi-
naispiirteitä tarkastellessa pystymme nopeasti huomaamaan räikeitä eroavaisuuksia tämän päivän mu-
siikkikulttuurin ja arkaaisen kulttuurin välillä. Erilaiset ominaispiirteet kietoutuvat toistensa ympärille,
selittävät toinen toisensa ja ovat loogisia omassa kontekstissaan ja maailmankuvassaan.

2.2.1 Staattisuus

Arkaaiset kulttuurit, kuten musiikkikulttuuritkin, ovat olleet staattisia, eli pysyviä ja hitaasti muuntautu-
via. Siirtyminen paikasta toiseen on ollut hidasta ja hankalaa, ja yhteisöt ovat saattaneet olla hyvinkin
eristyksissä toisistaan. Elintavat vakiinnuttivat muotonsa käytännön syistä ja muuntautuivat hitaasti.
Suurimmat historialliset muutokset käsittelemälläni ajanjaksolla tapahtuivat elinkeinorakenteiden kehi-
tyksessä, kun pyyntikulttuuri, kaskikulttuuri, agraarikulttuuri, sekä sen aikana levinnyt kristillistyminen
kehittyivät ja synnyttivät uusia käytäntöjä ja ajattelutapoja, jotka näkyivät vahvasti myös lauluperin-
teissä (Pulkkinen 2014, 20–21).

2.2.2 Suullisuus ja muistinvaraisuus

Runot ja laulumelodiat kulkeutuivat suullisena perinteenä muistinvaraisesti. Tyypillisimmin laulut opitiin
kotona, pojat miespuolisilta ja tytöt vastaavasti naispuolisilta perheenjäseniltään. Runoja ja lauluja
ei opiskeltu, vaan ne omaksuttiin lapsesta lähtien ja siirtyivät taas eteenpäin seuraavalle sukupolvelle ja
uusille kuulijoille. Muistinvaraisuudesta johtuen laulut olivat hyvin alttiita muutoksille ja muuntelulle.
Siirtyessään kuulijalle ja toiselle laulajalle laulu ei koskaan voinut siirtyä täysin samanlaisena, sillä lau-
lun merkitykset muovautuivat kunkin laulajan mukaan. Perinteet mukautuivat, kun runojen sisältöä
muokattiin usein itselle tutumpaan muotoon tai ympäristöön, mikä edesauttoi muistamista. Koska suul-
linen tiedonkulku on ollut ainut käytettävissä oleva tapa välittää tietoa, on tiedostettu, että pois jätetty

tieto ja kerronta katoavat hyvin nopeasti, mikä on kannustanut kehittämään muistamista. Muistaminen on ylipäättään ollut paljon tehokkaampaa ympäristössä, joka ei ollut täynnä virikkeitä ja jatkuvaa uutta informaatiota, kuten tänä päivänä. (Virtanen 1999, 26–29.)

Erilaisiin arkaaisiin lauluperinteisiin liittyvät usein omat erityiset tapansa käyttää kieltä, muodostaa lauseita ja käyttää tietynlaisia termejä. Esimerkiksi kahdeksantavumitallinen laulutapa, eli nelipolvinen trokee, sisältää omat säännönlaisuutensa, ja itkuvirret sekä Vienan joiku sisältävät termistöä, jota ei käytetty ollenkaan normaalissa arjen puheessa. Arkaainen perinne on ollut hyvin paikallista, ja käytössä onkin voinut olla myös erilaisia murrelmiä termeistä, joita on käytetty vain oman yhteisön kesken.

2.2.3 Funktionaalisuus

Pääosin arkaaiset laulut ovat syntyneet jotakin tarvetta varten. Ne ovat syntyneet ja muokkautuneet erilaisten merkitysten kautta tiettyihin tilanteisiin ja riitteihin tai ajankuluksi. Lauluilla viihdytettiin itseä ja muita työnteon vauhdittamiseksi, siirrettiin tietoa käytännön askareista, luonnosta, maailmankuvasta, historiasta ja nykytapahtumista, nukutettiin ja rauhoitettiin lapsia ja pidettiin yllä myyttejä. Laulut toimivat viihteellisinä ohjelmanumeroina tai tärkeinä osina rituaaleissa. Loitsujen suuri määrä osoittaa, miten tälle päivälle hyvinkin yksinkertaisille toimille, kuten esimerkiksi puunkaadolle, on ennen liittynyt rituaalimaisia sanoja, joiden lausuminen tai laulaminen on ollut ehdottoman välttämätöntä kyseisen toiminnan suorittamiselle ja onnistuneelle lopputulokselle. Loitsujen tehoon ei siis ole vain uskottu, vaan niiden on tiedetty toimivan tai auttavan. (Ilomäki, Yle 2018.)

2.2.4 Anonyymius

1800-luvun romantikot olettivat kansanrunouden syntyneen yhteisöllisen luomistyön tuloksena. Laulujen ja runojen alkuperäisiä tekijöitä ei tunnettu, ja vähäisetkin tiedot tekijöistä pitivät hyvin harvoin paikkansa. Lauluilla kuitenkin oli tekijänsä, mutta tärkeintä laulaessa ja laulua sepittäessä oli vaikuttaa kuulijaan välittämällä tunteita. Yhteisöllisyyden painottaminen, samoin kuin vallitseva käsitys laulamista ja laulajasta eivät kuitenkaan antaneet tilaa ajatukselle laulajasta artistina, niin kuin tänä päivänä. Kansansävelmien ja -runojen esittäjissä on varmasti ollut muita taitavampia ja kuuluisampia soittajia tai laulajia, joilta lauluja on erityisesti toivottu, mutta pääasiassa ei eritelty erikseen laulajia ja ei-laulajia. Laulu kuului kaikille ja sitä harjoittivat kaikki. (Virtanen 1999, 24–26.)

Tutkimustyössä alkuperäisen laulajan etsimisen sijaan voimme yrittää tutkia millainen laulujen luomisprosessi on mahdollisesti ollut. Laulajan sepittämään lauluun ovat vaikuttaneet ajallinen ja paikallinen miljö, laulajan omat katsomustavat ja hänen tietotaitonsa lauluista ja runoista. Yhteisöllisyydestä huolimatta laulut ovat olleet myös laulajan omia itseilmaisun välineitä ja ne ovat olleet yksilösidonnaisia. Anonyymiydellä ja runoilla on saatettu naamioida myös todellisia tapahtumia tai huhupuheita. Anonyymius synnyttää ajan mittaan luonteenomaisuuden leimaa, jonka lopputulemaksi syntyy kollektiivisesti hyväksytyjä tapoja tai sanontoja, jotka säilyvät monien sukupolvien päähän. (Virtanen 1999, 24–26.)

2.2.5 Yhteisöllisyys

Kansanmusiikki on aina luonnostaan yhteisöllistä, sitä korostaa jo sana kansa termin alussa. Yhteisössä muinaiset ihmiset ovat olleet toisistaan hyvin riippuvaisia ja läheisiä, olivat ne sitten perheyhteisöjä tai isommat kyläyhteisöjä. Oman yhteisönsä tunteminen ja siihen luottaminen on ollut jopa hengissä selviytymisen edellytys. Perinne tarvitsee säilyäkseen kasvokontakteja, vuorovaikutussuhteen ja yhteisön (Virtanen 1999, 29).

2.2.6 Regionaalisuus

Arkaaiset lauluperinteet olivat vahvasti paikallisia. Välimatkat yhteisöjen välillä ovat olleet pitkiä ja matkustaminen on ollut hidasta ja työlästä. Yhteisöt ovat saattaneet sijaita hyvinkin eristyksissä toisistaan, jolloin kieli ja tavat ovat voineet muokkautua hyvinkin omaleimaisiksi. Tästä hyvä esimerkki on seuraavassa alaluvussa esittelemäni Vienan Karjalan joiku, jota on harjoitettu vain hyvin rajatulla alueella. Mitä kaukaisempia yhteisöjä tutkimme, sitä suurempia eroavaisuuksia runostoissa voimme havaita.

2.2.7 Subkulttuurisuus

Subkulttuurilla tarkoitetaan alakulttuuria, joka poikkeaa valtavirrasta, mutta jakaa saman kulttuurin arvomaailman. Vallitsevaa kulttuuria ei vastusteta, vaan sitä harjoitetaan omalla tavalla. Tähän ilmiöön ovat johtaneet paikallisuus, yhteisöllisyys ja suullisen perimän muuntuvuus. Tänä päivänä käyttämämme määreillä usko ja tieto on ollut ennen hyvin erilaiset määritelmät yleisesti, mutta näiden käsitykset ovat

olleet erilaisia myös yhteisöjen ja yksilöidenkin kesken. Paikallisuuden seurauksena yhteisöjen kulttuurit ovat saaneet rauhassa muovautua omanlaisiksi. (Virtanen 1999, 29.)

2.2.8 Muuntuvuus

Kaikki kansanmusiikin ominaispiirteet yhdessä ovat muovanneet kansanmusiikki ja -laulukulttuureista helposti muuntautuvia. Laulut ja laulukieli ovat muovautuneet kunkin laulajan suuhun sopiviksi, riippuen laulajan tiedoista, yhteisöstä, jossa tämä elää, elämäntilanteesta ja motivaatiosta. Tämän päivän perinnelaulukäytäntö alleviivaa perinteiden säännönmukaisuuksia, jotka ovat kuitenkin ennen olleet laulajille sisäsyntyisiä, ja näitä sääntöjä ovat laulajat myös tietoisesti tai tiedostamatta murtaneet. Melodioiden ja runojen kulkeutuessa alueelta tai sukupolvelta toiselle ne ovat muuttuneet itsessään, mutta lauluperinteisiin on kuulunut myös yhtenä osana melodian muuntelu, jota laulaja on toteuttanut omalla tavallaan. (Laitinen 2006, 44–45.)

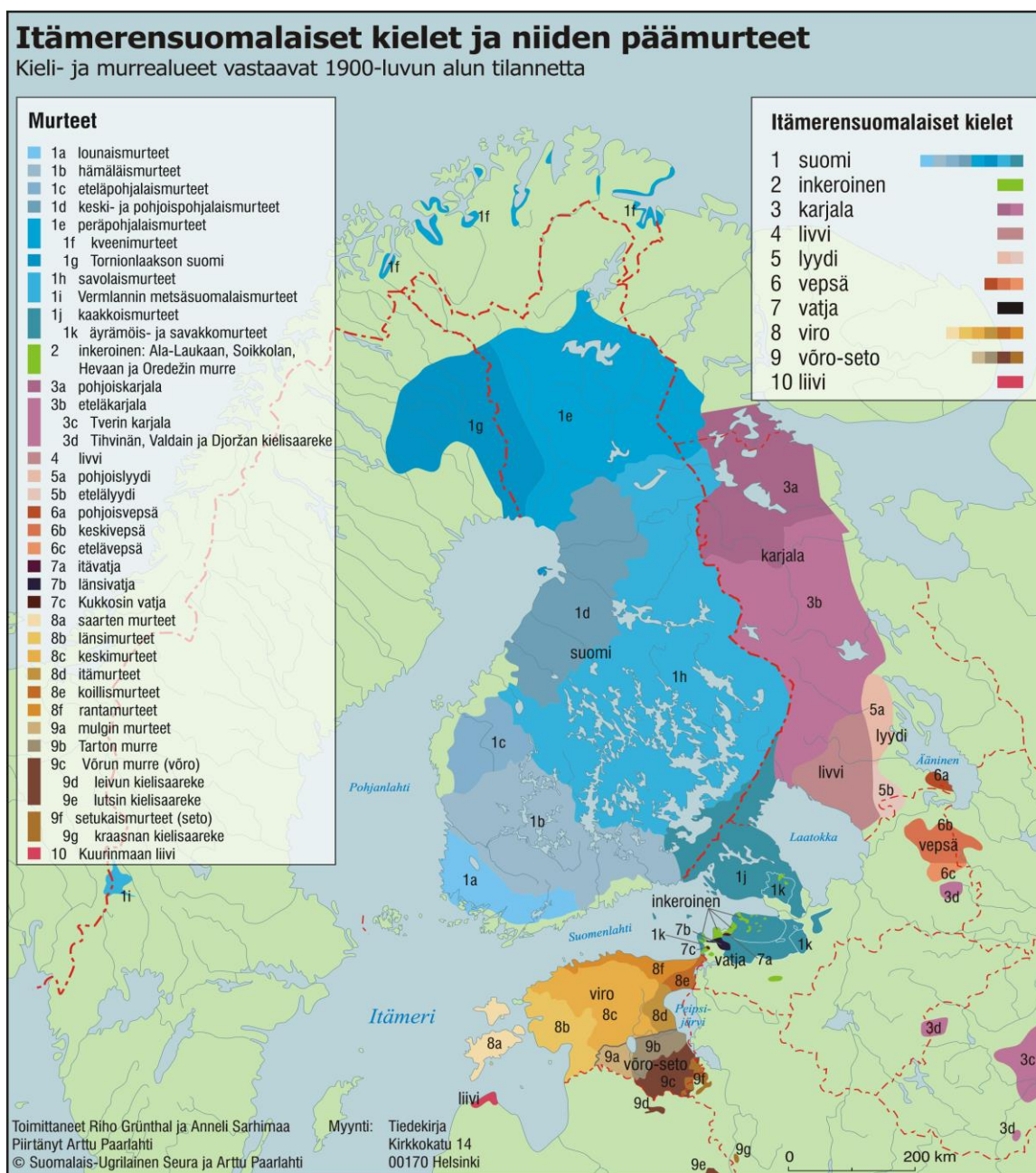
2.2.9 Ikuisuusarvo

Traditionaalisen, perinteisen kansanlaulun määrittelee myös sen ikuisuusarvo, eli kuinka kauan ja missä muodoissa laulu on kansan parissa kulkenut. Tänä päivänä syntyneen uuden kansanmusiikin määritelmät saattavat olla ristiriitaisia, mutta arkaaisesta materiaalia käsitellessä ikuisuusarvo on kiistatonta. Runolaulujen synty ajoitetaan nykyisin 2–3 tuhannen vuoden päähän historiaamme, ja kahdeksantavumittaan sovitetun kielen, niin sanotun kalevalankielen, arvioidaan vakiintuneen 800 eaa. (Laitinen 2006, 15.)

2.3 Itämerensuomalaiset

Itämerensuomalaisilla tarkoitetaan Itämeren koillisosan ympäristössä eläneitä kansoja, jotka jakavat saman kantakielen. Itämerensuomalaiset kielet ovat uralilaisen kielikunnan yksi haara, suomalais-ugrilaisia kieliä, eli suomen lähisukukieliä. Itämerensuomalaisia kieliä ovat suomen lisäksi viro, karjala, lyydi, inkeroinen, liivi, vepsä ja vatja. (M. A. Castrénin seura 2015.) Kielien sisällä on myös omat murrealueensa, paikalliset varianttinsa, aivan kuten suomen kielen murteissakin. Kielialueiden rajat eivät seuraa nykyisiä poliittisia rajoja (kuva 1). Itämerensuomalaisten kielten professori Riho Grünthal kertoo Ylen haastattelussa (2015), ettei itämerensuomalaisia kieliä voida varsinaisesti kutsua arkaistisia piirteitä säi-

lyttäväksi kieliksi, sillä kielet elävät jatkuvassa muutoksessa. Kuitenkin kielen historia ulottuu aina pidemmälle kuin kirjakieli ja kirjoitettu historia. Itämerensuomalaiset kielet jakavat yhteistä perussanastoa ja samankaltaista mytologiaa. Tämän huomaa nopeasti vertaamalla esimerkiksi Viron ja Suomen eepistä runostoa. Tarkkoja historiallisia aikajanoja suomalais-ugrialaisten kielten synnystä tai kansojen siirtymisestä alueelle on tutkijoiden ollut vaikea määrittellä, mutta yleisen käsityksen mukaan kantakielikansat olisivat siirtyneet alueelle Uralin alueelta. Nimityksenä itämerensuomalainen on tullut käyttöön vasta 1800- ja 1900-luvun vaihteessa. (Riho Grünthal, Yle 2015.)

KUVA 1. Itämerensuomalaiset kielet ja niiden päämurteet (Grünthal, Sarhima & Paarlahti, 2004/2012)

2.4 Laulutyyli

Seuraavaan olen esitellyt tyypillisimpiä arkaaisiksi lueteltavia lauluperinteitä, joihin kansanlauluopiskelija opinnoissaan törmää. Tyylipiirteiden sijaan keskityn kuvaamaan lyhyesti millaiseen tarkoitukseen kyseiset laulutyytit ovat kehittyneet. Lauluperinteet ovat olleet vahvasti funktionaalisia ja syntyneet aina johonkin tarpeeseen. Tänä päivänä näitä samoja tarpeita ei enää ole, tai ne ovat muuttaneet muotoaan niin, ettemme enää jokapäiväisessä elämässämme kaipaa, saati tarvitse runolauluja ajankuluksi, tai loitsuja lääkkeiden puutteeseen, mutta tämän päivän kansanlaulajan on kuitenkin ymmärrettävä millaisissa oloissa ja millaisista tarpeista kyseiset laulut tai äänenkäyttötavat ovat syntyneet.

2.4.1 Loitsut eli luvut

Loitsut, varhaisemmalta nimeltään luvut tai sanat, ovat syntyneet aina jotain tarkoitusta varten. Perttu Häkkisen ohjelmasarjassa (Yle 2018) folkloristi Henni Ilomäki kertoo, että loitsujen tarkoitus on aina vaikuttaa, eli ylläpitää hyvää tilannetta tai muuttaa tilanne toiseksi. Luku luetaan aina kuulijalleen, joka on yleensä rajantakainen, tuonpuoleinen olento. Ajateltiin, että lukemalla esimerkiksi raudan syntysanat rauta paljastettiin ja näin ollen se mitätöitiin, jolloin myös esimerkiksi rautaisesta kirveestä saatu haavakin mitätöityy ja paranee, Ilomäki kertoo. Lyhyitä jokamiehen loitsuja osasivat lukea kaikki, monipuolisempia tietoja hallitsevat loihtijat sen sijaan toimivat ammattilaisina tai puoliammattilaisina tietäjinä. Vaikka loitsut kuuluvat kansanlaulajien ohjelmistoon, ei niitä läheskään aina ole laulettu tai edes ajateltu lauluina. Lukuja lukiessa on tärkeintä olla tosissaan, väkevän loitsijan on katsottu kokoavan koko luontonsa loitsittavaa vastaan jopa kiihtyneessä ja hurmioituneessa tilassa. Tämän kaltaisesta tavasta lukea loitsua käytetään nykyisinkin usein termiä pajattaa, ruveta äkkiä laulamaan. (Ilomäki, Yle 2018.)

Suomessa on toiminut myös tietäjälaitos, Ilomäki kertoo. Tietäjät nauttivat yhteisössään statusta, jossa heidän taitonsa tunnustettiin, ja tietäjät toimivatkin yhteisönsä hyväksi. Tietäjien katsottiin pystyvän manipuloimaan tuonpuoleisia voimia paremmin kuin tavallinen ihminen. Tietäjäksi saattoi tulla syntymällä tietäjäsukuun tai oppimalla, ja runsaan myyttisen tietotaidon lisäksi tällä oli oltava tiettyjä ominaisuuksia, kuten luonteenlujuutta, itsetuntemusta, älyä, hyvämuistisuutta, sosiaalista silmää ja analysointitaitoja.

2.4.2 Runolaulu

Kahdeksantavumittainen runolaulu pitää sisällään monia muotoja, eikä sitä voida yleistää vain yhdeksi laulunlajiksi, vaan se käsittää kokonaisen laulukulttuurin. Runolaulut kuuluivat jokapäiväiseen elämään, rituaaleihin ja juhliin, iloon ja suruun ja siihen osallistuivat kaikki laulajina ja kuuntelijoina.

Vakiintunut runolaulun muoto on syntynyt kielen ja muistinvaraisuuden yhteispelillä. Kalevalamittaisen runolaulun laulukieli, eli säkeiden kielelliset kuviot ovat syntyneet suoraan suomen kielestä ja sen ominaisuuksista. Runolaulukielen ajatellaan olevan erillinen kieli, joka on opittu äidinkielen rinnalla. Laulujen siirtyminen suullisena perinteenä on ollut muistinvaraista, mikä on muokannut runolaulusta yksinkertaisen ja symmetrisen. Runolaulu vakiinnutti asemansa ja säilyi 1900-luvulle asti, vaikka ympäröivän maailman musiikki kehittyi. (Laitinen 2006, 15–19.)

Eeppiset runolaulut toimivat tarinankerronnallisena viihdykkeenä ja vanhan ja uuden tiedon välittäjänä. Eeppinen runosto kuului enimmäkseen miesten repertuaariin, kun taas naiset lauloivat enemmän lyyrisiä runoja. Omaleimaista runolauluille on sen pitkä estetiikka, sillä laulujen ei ajateltu alkavan jostain ja päättyvän johonkin. (Virtanen 1999, 160–161.)

2.4.3 Karjankutsuhuudot

Karjaa kutsuttaessa on käytetty lukuisia erilaisia huutoja ja kutsusanoja, jotka kuullessaan karja on palannut kotiin päivän laiduntamisen päätteeksi tai siirtynyt paimenen ohjaamaan suuntaan. Tyylit ovat vaihdelleet alueittain ja laulajien/kutsujien mukaan. Loitsujen ohella kutsuhuutojen ei ehkä ole edes ajateltu olevan laulua, saati musiikkia, mutta tähänkin äänenkäyttötapaan monet kansanlauluopiskelijat tutustuvat. Suomessa erityisesti lännessä kutsut ovat noudattaneet melodialisempaa linjaa, kun taas idässä kutsut ovat perustuneet enemmän intervallihyppyihin ja lehmien nimien luettelemiseen. Mikäli karjaa vartioi paimen, tämä on saattanut laulaa ja huhuilla myös petoeläinten karkottamiseksi tai vain omaksi ilokseen ja ajankulukseen. Karjaan liittyy myös muita lauluperinteitä, kuten lukuisat karjansuojeluloitukset. Karjalle on saatettu laulaa myös hoitaessa tai lypettäessä rauhoittamistarkoituksessa. (Yle Elävä arkisto 2010.)

2.4.4 Itkuvirret

Itkuvirsi on hyvin arkaainen ja yleismaallinen ilmiö. Sen tehtävänä oli osalistaa kuulijansa yhteiseen suremiseen ja sitä määritteli kulloinenkin esittämissyhteys erilaisissa erotilanteissa. Arkaaisimman itkuperinteen, kuolinitkujen tehtävänä oli taata vainajalle maanpäällisten voimien anteeksianto ja toisaalta turvata hyvä vastaanotto Tuonelassa, sukulaisvainajien luona. Itkujen esittäminen oli välttämätöntä, jotta vainaja pääsisi Tuonelaan. Itkuvirren esittäminen, toisin sanoen äänellä itkeminen, oli sakraali kieli, joka kantoi kuoleman rajan yli Tuonelaan vainajan kuultaville, ja se esitettiin suoraan vainajalle. Vainajaa puhuteltiin ja saatettiin pyytää näyttäytymään vielä linnun tai perhosen hahmossa omaisille.

Hääitkuissa surtiin morsiamen eroa suvustaan ja niin sanotun neitivallan kuolemaa. Hääriiteissä morsiamen talossa itkut olivat tärkeitä ja kullekin rituaalille oli omat itkunsa. Itkettäjä toimi ohjaajana häämenoissa, joissa myös morsian itki. Tärkeintä oli morsiamen ja tämän suvun tunneviestien välittäminen. Kuolin- ja hääitkut liittyivät rituaaleihin, mutta näiden lisäksi itkettiin myös kiitositkuja, sekä henkilökohtaisempia tilapäitkuja yksin tai läheisen ihmisen kanssa. Tilapäitkut käsittelivät itkijän omia suruja ja hankaluuksia elämässä. 1700-luvulla yleistyivät rekryytti-itkut sotaan tai asepalvelukseen lähteville.

Itkuja pidettiin yleisesti naisten tehtävänä, sillä elämän synnyttäjänä naisten nähtiin olevan paremmassa yhteydessä kuolemaan. Itkut olivat hyvin improvisatorisia ja sisälsivät omaa itkuvirsisanastoa. Tähän tiettyyn ilmaisutapaan kuului rituaaleissa opittua ja kontrolloitua käyttäytymistä, kuten itkuliinan käyttö itkijällä. Itkut olivat vapaamittaisia ja meidän perinteemme itkujen uskotaan syntyneen ensimmäisellä vuosituhannella, ennen kalevalamittaa. Itkuperinne säilyi hyvin kreikkalaiskatolisen kirkon vaikutuspiirin alla. (Asplund 2006, 81–102.)

2.4.5 Vienan-joiku

Vienan Karjalan joiku on hyvä esimerkki omaleimaisesta paikallisesta laulutyylistä. Vienan joiku syntyi suppealla alueella kahden järven, Tuoppajärven ja Pääjärven välisellä alueella. Tällä alueella kahdeksantavumittaista runoutta esiintyi vähemmän kuin muualla Vienassa, ja joiut olivatkin runomitasta vapaita, mutta sisälsivät omaa joiku- tai niin kutsuttua kelkettelysanastoa, jota puhekielessä ei muuten käytetty. Joikuja lauloivat useimmin naiset, mutta myös miehet sosiaalisissa tilanteissa. Joiut kertoivat paikallisista tapahtumista ja usein naimattomista nuorukaisista, joille annettiin elämänohjeita tai heidän tekemisistään ja ominaisuuksiaan ivailtiin. Joiut saattoivat myös surkutella sotaan lähteneitä nuorukaisia ja

näiden vanhempia. Vienanjoiku erottuu muista laulutyyleistä refrengillään, niin sanotulla hehetyksellä. Vienan joiun synnystä on mahdotonta tehdä edes suuntaa antavia arvioita, mutta se on saattanut syntyä improvisatorista ja yhteislaulua yhdistäväksi ajankuluksi. (Leisiö 2006, 106.)

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen tutkimus. Tässä luvussa esittelen käyttämäni tutkimusmenetelmät, käytössä olleen aineiston ja lähtökohdat tutkimukselleni.

3.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus pyrkii ymmärtämään, selittämään ja soveltamaan tutkimaansa ilmiötä monimuotoisten tutkimustapojen kautta. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteitä ovat monimuotoinen aineisto ja siitä lähtöisin oleva analyysi. Tutkimuksessa harjoitetaan aineiston harkinnanvaraista otantaa, jossa tärkeää on aineiston laatu. Laadullisessa tutkimuksessa käytetty aineisto on teoreettisen ajattelun lähtökohta, josta tehdään tulkintoja. Laadullinen tutkimus ei yleensä olekaan empiiristä, eli tiukasti aineistolähtöistä tutkimustulkintaa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija on hyvin erilaisessa asemassa verrattuna kvantitatiiviseen tutkimukseen, sillä laskennallisten ja täsmällisten tutkimusmenetelmien sijaan tutkijan on osattava hyödyntää myös tutkimuksellista mielikuvitustaan. (Eskola & Suoranta 1998, luku 1.) Laadulliseen tutkimustyöhön voi liittyä myös osallistavaa havainnointia ja etnografista tutkimusta. Tutkimus ja tutkimustulosten esittely voi olla narratiivista.

Tutkimustyöni aihe muotoutui päässäni jo toisena opiskeluvuoteni. Rupesin jo tuolloin pitämään silmällä aineistoa, jota voisin hyödyntää opinnäytetyössäni. Tutkimuskysymykseeni ei ollut saatavilla helpposelkoisia vastauksia, eikä selkeää lähdemateriaalipakettia, josta olisin voinut lähteä tekemään tulkintoja. Tärkein impulssi työhöni olivat omat kokemukseni ja vastausta vaille jääneet kysymykseni opiskelijana ja oppijana, sekä muusikkouteen liittyvä tietotaitoni, mukaan lukien hiljainen tieto, jonka merkitys arkaaisia perinteitä tutkiessa ja toteuttaessa osoittautui merkittäväksi.

Tärkein työkaluni tutkimustyössäni oli oma opetusryhmäni Arkaaiset, jota aloin vetää toisena opintovuoteni. Ryhmä koostui vaihtelevasti 4-8 musiikin ammattiopiskelijasta, joita sukellus arkaaiseen maailman kiinnostii. Ryhmän jäsenet edustivat eri musiikkigenrejä ja instrumentteja, eniten edustettuna olivat kansanmusiikki ja laulunopiskelijat. Kokoonnuimme viikoittain 1,5 tunnin ajaksi keskustelemaan arkaaisen maailman ilmiöistä ja musisoimaan arkaaiseen henkeen. Jokaiselle tunnille valitsin oman teeman tai näkökulman, esimerkiksi luontosuhde, hiljaisuus, tarinankerronta ja Kalevala. Ryhmä toimi kahden opintovuoden ajan.

Mielenkiintoista lähdemateriaalia tarjosivat erityisesti Ylen tarjoamat radio-ohjelmat, radiohaastattelut, podcastit, sekä Elävän arkiston artikkelit ja dokumentit. Kuuntelin valtavan määrän vähänkin arkaaisia aiheita käsittelevien asiantuntijoiden ja tutkijoiden haastatteluja ja näistä haastateltavista valitsin ne, joiden kirjallisia teoksia halusin käyttää tarkempana lähdemateriaalina. Vaikka viittaan tässä opinnäytetyössäni vain pieneen osaan kaikesta läpikäymästani materiaalista, auttoi suunnaton materiaalin määrä hahmottamaan, miten monimutkaisesta aiheesta on kysymys, ja miten monia erilaisia näkökulmia voi olla, yhdenkään olematta se yksi ja ainut oikea.

Tutkimukseni alussa haastattelin itse muutamaa kansanlaulupedagogia, mutta hylkäsin nopeasti ideani haastattelututkimuksesta, sillä saamani haastattelumateriaali ei varsinaisesti antanut minulle tarvitsemaani aineistoa, eikä vienyt tutkimustani siihen suuntaan, mihin tähtäsin. Tulevaisuudessa tarkoitukseni on laajentaa aiheen tutkimista jatko-opinnoissani ja julkaista arkaaiseen perinnelaulantaan keskittyvää oppimateriaalia ja kurssisisältöjä.

3.2 Toimintatutkimus

Toimintatutkimuksessa, eli osallistuvassa havainnoinnissa tutkija on itsekin osallisena tutkimansa yhteisön toimintaan. Tutkija pyrkii ratkaisemaan ongelman yhdessä sellaisen yhteisön kanssa, jota tutkimuskysymys koskettaa, tällöin tutkimuskohteeseen pyritään vaikuttamaan. (Eskola & Suoranta 1998, luku 3.) Koska tutkija on itse yksi toimijoista, tutkimuksessa tarvitaan myös itsereflektiota välineenä tulkin-tojen tekemiseen.

Toimin itse Arkaaiset-ryhmässäni asiantuntijan asemassa. Valitsin kullekin tunnille oman teeman, siihen sopivaa lähdemateriaalia, sekä tehtäviä, joissa pääsin itsekin ryhmäni kanssa kokeilemaan aiheen soveltamista käytännössä, olin siis yhtä lailla kokija, kuin muukin ryhmä. Aina tämä ei ollut mahdollista, mikäli jouduin itse toimimaan toiminnan ohjaajana, jolloin jäin tarkkailijan rooliin. Syntyneistä havainnoista ja heränneistä kysymyksistä keskusteltiin paljon, ja ryhmäläisissä syntyneet ajatukset toivat minullekin uusia näkökulmia ja pohdinnan aiheita. Mikäli aiheet tai toiminta veivät ryhmää erilaiseen suuntaan kuin olin alun perin ajatellut, en yrittänyt estellä, vaan ryhmä ja yksilöt saivat toteuttaa ja soveltaa tehtävänantoja vapaasti. Tärkeintä tutkimisen kannalta oli pyrkiä käyttämään arkaaisia tapoja ja ajatusmalleja lähtökohtana tai lisämausteena musiikillisessa itseilmaisussa mahdollisimman luontevasti.

3.3 Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus

Ihmistieteissä tutkitaan ihmisen itsensä luomaa merkitystodellisuutta. Ilmiöiden tutkimista lähestytään siis kysymyksellä, millaisten merkitysten kautta ihminen itse kokee ympäröivän maailman. Ihmistieteissä tutkimuskohde ei ole siis samalla tavalla olemassa kuin fyysinen materia tai luonto, joka on tutkimuskohteena aina olemassa ilman ihmistäkin. Ihmistieteissä hermeneutiikka tarkastelee niitä ehtoja, jotka tekevät ilmiöiden ja merkitysten ymmärtämisen mahdolliseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 1.3.2.) Hermeneuttinen kehä esittää ymmärtämisen kulkevan kehänä, jossa ymmärrystä pohjustaa aina aiempi ymmärrys, eli esiymmärrys.

Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa ihminen on itse tutkimuksensa kohteena ja tutkijana. Tutkimuksessa joudutaan tarkastelemaan sitä, millainen tutkimuskohde ihminen on ja miten ja minkä luontoista tietoa tutkimuskohteesta voi saada. (Tuomi & Sarajärvi, 2018. Luku 1.3.3.) Tutkimuksen kannalta keskeisiä kysymyksiä ovat miten ymmärrämme ja tulkitsemme kokemuksia, merkityksiä ja yhteisöllisyyttä, eli elämismaailmaa, jonka tutkimuskohde itse kokee. Fenomenologia tutkii kokemusta, mutta sen intentionaalisuuden, eli ihmisen itsensä asettamiin tarkoituksien takia kokemukset ovat monien merkityksien värittämiä. Esimerkkinä tästä on yhteisöllisyys, eli kulttuurin ja kasvuympäristön vaikutukset yksilön omiin kokemuksiin. Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa hermeneuttista ymmärrystä ja tulkintojen tekemistä edellyttää siis ilmiöiden ja merkitysten ymmärrys.

Arkaaisen kulttuurihistorian tutkiminen on monimutkaista ihmistutkimusta, josta on mahdotonta tehdä suoria johtopäätöksiä, sillä kirjallista aineistoa arkaaiselta ajalta ei ole. Ryhmälleni olen pyrkinyt selvittämään taustoja lauluperinteistä ja vallinneesta maailmankuvasta. Olemme keskustellen heijastelleet muinaisia katsomuksia tähän päivään ja keskustelleet siitä, miten itse kukin kokee esimerkiksi luontosuhteensa tai tarinankerronnan. Vastaukset ja kokemukset annetuista tehtävistä ovatkin olleet erilaisia. Arkaaisen maailman ja musiikin tekemisen yksi ominaispiirre on staattisuus, johon yhdistyy ajan ja hiljaisuuden sieto. Näiden tutkiminen ja sietäminen tänä päivänä kertoo hyvin paljon tänä päivänä vallitsevasta kulttuuristamme, joka onkin tässä tutkimustyössä ollut yhtä tärkeä ymmärryksen näkökulma, kuin arkaainen maailmankatsomus.

3.4 Etnografia

Etnografia juontuu vieraita kulttuureja tutkivasta antropologiasta. Etnografiassa havainnointi tapahtuu luonnollisissa olosuhteissa sosiaalisessa todellisuudessa, eli jokapäiväisissä luonnollisissa tilanteissa. Etnografinen tutkii erilaisia toiminnallisia käytäntöjä tutkimalla ja ymmärtämällä toimintaa sen sisältä päin. (Eskola & Suoranta, 1998.) Etnografinen tutkimus on usein kenttätöitä, jossa tarkastellaan vain yhtä ryhmää, yksilöä tai tilannetta.

Koska tutkimukseni alla on katoava kansanperinne, olen joutunut käymään läpi paljon kulttuurihistoriallista kirjallista materiaalia itämerensuomalaisesta perinteestä. Lähestymiskulmani aiheeseen on kuitenkin muinaisten perinteiden sovittaminen tähän päivään ja tämän päivän kansanlaulun opetukseen. Olen tutkinut, miettinyt ja havainnoinut eroja tämän päivän ja muinaisen ihmisen arjen ja maailmankatsomuksen välillä ja yrittänyt löytää yhteneväisyyksiä näiden kahden ajan välille, sekä ymmärtää räikeimpien eroavaisuuksien syyt ja taustat. Tämän päivän ihmisen, erityisesti tässä tapauksessa muusikon, ajatusmaailman normien ymmärtäminen ja niiden kyseenalaistaminen ja selittäminen auki toi ymmärrystä sille, miksi arkaaiseen maailmaan on vaikeaa päästä sisälle. On myös ymmärrettävä ja myönnettävä, ettemme voi saatavilla olevan aineiston varassa tehdä selkeitä johtopäätöksiä, eikä täydellinen arkaaisen ajatusmaailman sisäistäminen kansanmuusikolle ole realistista tai edes tarpeellista.

4 KANSANMUSIIKIN OPETUS

Tässä luvussa kerron ammattikorkeakoulun opetussisällöstä kansanlauluopintojen osalta ja kuvaan lyhyesti saatavilla olevia oppimateriaaleja, sekä esitän myös niihin liittyvää ongelmallisuutta.

4.1 Opetussisältö

Centria-ammattikorkeakoulun instrumenttipedagogin opiskelutavoitteiksi on kansanmuusikoille asetettu riittävän laajan ja monipuolisen ymmärryksen saavuttaminen koko kansanmusiikin alalta. Kansanlaulajan opintoihin kuuluu erilaisiin suomalaisiin, ja mahdollisuuksien mukaan ulkomaisiin kansanlaulun lajeihin ja tyyleihin tutustuminen. Ohjelmistolta toivotaan monipuolisuutta, mutta sitä on mahdollista opintojen myötä painottaa tiettyihin tyyleihin. Tyypillisimpiä laulutyyppisiä, joihin laulutunneilla Suomessa törmää ovat balladit, rekilaulut, polskalaulut, kehtolaulut, lyyriset ja eppiset runolaulut, leikkilaulut, piirileikkilaulut, amerikansuomalaiset laulut, romanilaulut, Vienen joiut, inkeriläiset laulut, suomenruotsalaiset ja ruotsalaiset kansanlaulut, irlantilaiset kansanlaulut, kyylaus, karjankutsut, loitsut, arkkiveisut ja itkuvirret.

Tarkempia määritelmiä sille, millaisissa suhteissa eri tyylejä tulisi opettaa, ei ole. Opintosisällössä korostuukin opettajan oma vastuu ja asiantuntijuus, sekä oppilaan omat intressit ja toiveet. Kansanlauluopetuksessa painotetaan luonnollista äänenkäyttöä ja erilaisten kansanmusiikkityylien hallintaa. Lauluäänestä pyritään riisumaan kaikki ylimääräinen tekeminen ja maneerit. Kansanlaulut ovat monesti säestyksetöntä yksinlaulua, joka on laulajalle hyvin kokonaisvaltaista. Laulututkinnoissa arvioidaan opiskelijan kansanomaisten tyylien ja tekniikan hallintaa, sekä taiteilijakuvaa.

Centria-ammattikorkeakoulun lisäksi ammattitason koulutusta kansanmusiikista tarjoaa Sibelius Akatemia, Joensuun Konservatorio ja Keski-Pohjanmaan Konservatorio. Opintoja voi Suomessa suorittaa toisen asteen ammattitasolla, korkeakoulutasolla ja yliopistotasolla.

Musiikkialalla on mahdollista ja tyypillistäkin hakeutua valitsemansa genren edustajan, tai ylipäättään ihailemansa muusikon tai pedagogin oppiin. Muusikot usein erikoistuvat johonkin tai joihinkin tiettyihin genreihin ja hakevat itselleen oppia näihin genreihin erikoistuneilta muusikoilta. Suomessa kansanmuusikoiden piiri on hyvin tiivis ja ammattilaiset seuraavat toistensa uria. Vaikka kansanlaulu on Suomessa

marginaalista, törmää sen eri lajien edustajia kansanmusiikin kentällä silti melko vaivattomasti. Kansanmuusikoiden välinen yhteistyö on hyvin hedelmällistä ja tarpeellista kansanmusiikin luonteen takia. Arkaaisessa lauluperinteessä tämä korostuu ja toisaalta saattaa aiheuttaa jopa ristiriitoja, sillä perinteiden käsittelyyn ja esittämiseen ei ole yhtenäisiä normeja.

4.2 Oppimateriaali

Selkeää oppimateriaalipakettia kansanlauluun ja sen pedagogiaan liittyen ei ole tarjolla. Etsiessäni aineistoa tätä opinnäytetyötä varten huomasin, että suurin osa kaikesta läpi käymästäni aineistosta ei liittynyt suoraan arkaaisiin laulutyyliin, vaan aiheina olivat muun muassa kielitiede, mytologia, metsänhoito, filosofia, maantiede ja käsityöt. Yllättävienkin otsikoiden takaa löytyy paljon arkaaista maailmaa raottavia näkökulmia.

Tutkiessamme arkaaisia lauluja, tutkimme arkaaisen ihmisen koko elinkaarta ja häntä ympäröivää maailmaa, kunkin laulajan omasta kokemuksesta. Koska tutkimme itämerensuomalaista lauluperinnettä, emme tutki edes varsinaisesti suomalaista perinnettä, tai edes suomenkielisiä lauluja. Voidaksemme todella ymmärtää, mistä lauluissa puhutaan, tarvitsemme kuitenkin sanakirjojen lisäksi myös tietoa muinaisesta arkielämästä, esimerkiksi pyyntikulttuurista, ruuanlaitosta, vaatetuksesta, rakentamisesta, sosiaalisista suhteista ja juhlatavoista. Näiden lisäksi tarvitsemme vielä ymmärrystä koko maailmankatso- muksesta, johon liittyvät muun muassa käsitys kuolemasta, luonnon, myyttien ja yhteisön merkitys, käsitys hyvästä ja pahasta, käsitykset ajankulusta, valosta, sääilmiöistä, elämän kiertokulusta ja siitä, mistä maailman on ylipäättään uskottu koostuvan.

4.2.1 Kirjallinen materiaali

Aiheeseen liittyvää aineistoa on saatavilla paljon, muun muassa tieto- ja viihdekirjallisuutta, filmatisoin- teja, asiantuntijahaastatteluja, verkkosivustoja- ja yhteisöjä, valokuvia, näytelmiä ja kuunnelmia. Kuitenkin selkeää lauluopasta kansanlaulajalle ei ole vielä tänä päivänä julkaistu. Laulunopiskelija tarvitsee omaan instrumenttinsa liittyvää tietoa ja kokemusta, sekä tietoa erilaisten laulutyylien tyyli- piirteistä. Saatavilla on lukuisia hyvinkin tarkkoja tutkimuksia erilaisista tyyleistä, yksittäisistä laulajista tai lokaalioista, mutta kirjallisten painotuotteiden saaminen käsiinsä vaatii tietämystä siitä, miten ja mistä etsiä,

sekä puhdasta onnea, sillä teoksista otetaan vain harvoin enää uusia painoksia, eikä niitä löydä peruskirjakaupasta.

Yksi arvokkaimpia kirjallisia lähdemateriaaleja on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokoelmista koottu 34 niteinen Suomen Kansan Vanhat Runot -kokoelma, jossa on julkaistu lähes kaikki arkistotalenteista ja kirjallisista lähteistä löydetty kahdeksantavumittainen runous. Kokoelma on julkaistu perinnealueittain 1900-luvun alkupuoliskolla ja se löytyy nykyisin myös digitoituna tietokantana. (SKS.)

4.2.2 Arkistonauhat

Äänitteitä on käytetty kansanmusiikin tallentamisessa ja tutkimisessa hyväksi 1800-luvun lopulta lähtien, ja ne muodostavatkin tänä päivänä tärkeän osan myös kansanmusiikoiden ja kansanmusiikkiopiskelijoiden työskentelyssä. Jotta arkistonauhojen sisältöä voisi tulkita, on niiden lähteet ja alkuperä tunnistettava ja osattava ajoittaa ajallisesti, eli kuka on laulanut äänitteen, milloin ja missä.

Arkistonauhoja tulkitessa on otettava huomioon myös, missä tarkoituksessa kyseinen äänite on tehty. Arkaaiseen materiaaliin pohjautuvat arkistonauhat on kerääjä yleensä kerännyt kiertämällä kylästä toiseen, etsien lauluja osaavaa väestöä. Laulaja on tällöin laulanut äänitteelle kerääjän pyynnöstä, eli laulutilanne ei ole välttämättä ollut täysin luonnollinen. Äänitteillä kuuluvat kunkin laulajan omat maneerit, mutta näitä maneeereja kansanlauluopiskelija yleensä yrittää itse välttää, mikä voi muodostua ristiriitaiseksi, varsinkin silloin, jos opiskelijalla on käytettävissään pelkästään arkistonauhoja, joiden varassa työskennellä. Mielestäni oppilaalta vaaditaan myös ymmärrystä siihen, milloin maneerit on selkeästi yksittäisen laulajan maneerit, eikä laulutyyliin kuuluva tyylipiirre.

Arkistonauhoja käyttäessä on hyvä myös tiedostaa, miten hyvin lähde todella vastaa musiikillista todellisuutta. Teknologian kehittyessä pystyttiin vasta vuoden 1925 jälkeen tallentamaan myös korkeita ja matalia ääniä sekä äänenvärejä. Myös alkuperäisten sävellajien päättelemisen voi olla hankalaa, sillä ne ovat voineet äänitallenteiden kierrosnopeudesta johtuen nousta tai laskea. Lähdekritiikin kannalta myös äänitysmenetelmien tuntemus ja äänitteiden arkistointimenetelmät ovat tärkeitä huomioita. (Gronow 2003, 337–339.)

4.2.3 Nuotinnokset

Kansanmusiikki on kuulonvaraisesti opittua, eikä nuotinnosten tekeminen ole luonnollisesti kuulunut arkaaiseen lauluperinteeseen omana aikanaan. Arkaaisten laulujen nuotinnoksien valmistaminen ei ole aivan yksinkertaista, sillä nuotintamiseen liittyvät ongelmat eivät ole rajoittaneet arkaaista musiikkia. Toisin sanoen muusikko joutuu yleensä nuotinnosta tehdessään joko tekemään suuria myönnytyksiä, tai kehittämään kokonaan uuden tavan merkitä musiikkia. Musiikin säännöt, jos niitä siksi voi kutsua, ovat olleet jotain aivan muuta kuin mitä tänä päivänä musiikinteoriatunneilla opiskellaan. Nykyään nuotinnoksia arkistonauhoilta kuulluista lauluista tehdäänkin eri tavoilla, riippuen siitä, mihin tarkoitukseen nuotinnos tulee. Nuotinnoksia on kuitenkin saatavilla, ja esimerkiksi Kansanmusiikki-instituutin vuonna 1985 julkaisema Hiiden hirvi on vakiinnuttanut asemansa yhtenä käytetyimmistä runolaulu-melodianuotinnoslähteistä. Toinen helposti löytyvä ja usein käytetty nuottikokoelma on A. O. Väisäsen toimittama, ensimmäisen kerran vuonna 1928 painettu teos Kantele- ja jouhikkosävelmiä. Nuottikokoelmia julkaistaan myös erilaisilla aiheilla, kuten kehtolaulut ja häälaulut.

4.2.4 Sävelmien keruutyö

Kansansävelmien keruutyö alkoi Suomessa 1800-luvulla. Suurimman runolaulujen keruutyön tekivät Elias Lönnrot 1830- ja 1840-luvuilla ja Aksel Borenus (sittemmin Lähteenkorva) kesällä 1877. 1800-luvun puolivälistä alkaen Suomalaisen Kirjallisuuden Seura rahoitti stipendein yksittäisten henkilöiden keruumatkoja. Tuolloin kansanmusiikin keruu- ja tutkimustyö oli tiukasti sidottuna kansallisuuspolitiikkaan, mikä korosti erityisesti kahdeksantavumittaisten runolaulujen tekstien keruuta. Perinteisten laulukulttuurien ajateltiin edustavan puhdasta, ulkopuolisista tekijöistä vapaata entiteettiä, jonka nostaminen takaisin kuuluville ajateltiin vahvistavan kansallista identiteettiä.

1900-luvulla keruutyötä ohjaili Karjala-romantiikka. Tärkeimmät laulujen kerääjät olivat Armas Launis ja Armas Otto Väisänen. Keruumatkat tehtiin Suomen rajojen ulkopuolelle Karjalaan, Inkeriin, Viroon, Lappiin, Vepsää, sekä kansojen, kuten marien, udmurttien ja komien keskuuteen. Kansainvälistä vertailutyötä painotettiin, ja kerääjät olivatkin usein suomalais-ugrialaisten kielten spesialisteja. (Koiranen, Leisiö & Saha 2003, 116–117.) Suomalaiset tutkijat käyttivät keruutyössä ensimmäisten joukossa Thomas Edisonin kehittämää fonografiaa.

Keruutyö oli arvokasta, ja muun muassa Vienan joiun ja laatokankarjalaisen epiikkarunouden olisi arvioitu kadonneen kokonaan tietoisuudestamme ilman keruutyötä (Koiranen, Leisiö & Saha 2003, 120). Kuitenkin, koska keruutyön lähtökohta oli virheellinen, toiminnalla ei suoraan saatu haluttuja kansallispoliittisia tuloksia.

Keruutyön, kuten koko varhaisen kansanmusiikintutkimuksen, ongelmallisuus oli niin ikään keräilijöiden saatavissa olleen aineiston arvottaminen. Tutkijoina toimivat kerääjät kokivat edustavansa asiantuntijoita ja olevansa näin valtuutettuja, jopa velvollisia arvioimaan, mitkä laulut olivat valideja tallennettaviksi. Taustana kerääjillä oli estetisoiva asenne kansanmusiikkia kohtaan keskieuropalaisen idiomien mukaisen taidemusiikista kumpuavan musiikkikasvatuksen myötä. Näin ollen kerääjät tiedostaen tai tiedostamattaan keräsivät omien normiensa mukaisia ja kauneusihanteitaan vastaavia lauluja ja sävelmiä. Tallentamatta jäikin paljon aineistoa, joka jäi keräilijöiden ymmärryksen ulkopuolelle. Tunustettuna poikkeuksena tästä on Elias Lönnrot, joka keräsi ennakkoluulottomasti kaikenlaista aineistoa.

4.3 Oppiminen

Osaamisperusteinen opiskelu pitää sisällään tietyt osaamistavoitteet ja -vaatimukset, ja niitä ohjaavat arviointikriteerit. Osaamisperusteisuuden perusideana on, että osaaminen on osaamista, oli se sitten mistä tahansa hankittua osaamista. Oppiminen voi olla formaalia, eli koulujärjestelmän piirissä hankittua oppimista, nonformaalia, eli koulujärjestelmän ulkopuolella tapahtuvaa epävirallista, mutta suunniteltua oppimista, tai informaalia, eli oppijan omaa itseopiskelua ja suunnittelematonta arkielämän oppimista. Mikään näistä oppimisen muodoista ei ole toisensa yläpuolella, tärkeintä osaamisperusteisessa opiskelussa on, että oppii ja osaa. (Happo, I. & Lehtelä, P-L. 2015.)

Länsimaisessa musiikkikulttuurissa kasvanut joutuu opiskellessaan arkaaisia lauluperinteitä muuttamaan jo opittuja ja sisäistettyjä käsityksiä musiikista, etenkin jos tällä on aiempaa kokemusta jonkin muun musiikkityylin opiskelusta. Länsimainen ympäristö, jossa olemme kasvaneet, on luonut meille länsimaisen korvan. Käsityksemme musiikista on hyvin visuaalispainotteista, mikä tarkoittaa tarvetta saada kuultu musiikki helposti tulkittavissa olevaan kirjalliseen muotoon, kuten transkriptioon. Tämä ei välttämättä anna helposti tilaa musiikin kaikille elementeille, kuten atonaalisuudelle ja epäsäännölliselle rytmiikalle. Tämä voi opiskelujen alussa aiheuttaa sen, että opiskelija pitää arkaaisen musiikin elementtejä virheinä, jotka tulee korjata nykyistä länsimaista teoriakäsitystä vastaavaksi. Oppilaan olisikin hyvä

nähdä erilaisia nuotinnoksia ja ymmärtää miten käyttää arkistonauhoja ja nuotinnoksia suhteessa toisiinsa sekä oppilaan omaan tekemiseen ja laulun tulkintaan. Myös muut tekijät, kuten länsimainen harmoniaoppi, sekä yleiset ja yksilölliset käsitykset esiintymisestä, konserttikokonaisuuksista ja ammattimuusikosta vaikuttavat opiskelun tavoitteisiin ja myös arkaaisen musiikin opiskelun luonteeseen.

5 ARKAINEN IHMISTUTKIMUS

Arkaaisten lauluperinteiden tutkimisessa ja tulkitsemisessa on otettava huomioon monia asioita, koska laulukulttuuri on syntynyt niin erilaiseen maailmaan, että nykyihmisen on sitä täysin mahdotonta kokonaisvaltaisesti käsittää. Jotta pystyisimme käsittämään yksittäistenkin runosäkeiden merkitystä, on tehtävä ero arkaaiseen ja nykypäivän logiikkaan. Juuri tässä ilmenee ensimmäinen kompastuskivi, sillä pyrkiessämme samaistumaan arkaaiseen maailmankuvaan mukautamme tahtomattamme entiset käsitykset omaan maailmankuvaamme sopiviksi.

Arkaainen maailmankuva on oma johdonmukainen kokonaisuutensa. Se tekee aiheen tutkimisesta hankalaa, sillä kukin arkaainen palanen olisi osattava asettaa oikealle paikalle oikeaan ympäristöönsä, ja vasta valmiista mosaiikista olisi mahdollista tehdä täydellisiä, varmoja päätelmiä. Tämä ei valitettavasti ole mahdollista. Koska suomalaisesta muinaisuskosta ei ole olemassa kirjallisia lähteitä, pystyvät tutkijat tekemään mosaiikin puuttuvista paloista vain rekonstruktivisia tulkintoja, jotka ovat kuitenkin vain kognitiivisia päättelyitä, parhaimmillaankin vain valistuneita arvauksia (Pulkinen 2014, 13). Näillä arvauksilla pyritään täyttämään koko mosaiikin tyhjät välit ja raot. Tutkinnan tulkinta sisältää siis aina faktaa ja fiktiota.

Kirjallisten lähteiden sijaan muinaisuudesta on säilynyt primaarisia lähteitä, joita meillä Suomessa ovat kalliomaalaukset ja suullinen perimätieto. Näistä saatuja palasia on pyritty yhdistämään toisiinsa myös vertailemalla niitä muista arkaaisista kulttuureista saatuun tietoon. Erityisesti vertailulähteinä toimivat parhaiten sukukielikansojemme kulttuurit, sillä yhteinen kieli on avain kaikkeen kulttuuriin. Sikäli vertailu myös täysin ulkopuolisiin kulttuureihin on aiheellista, sillä kaikkein varhaisimmat mytologiat ovat usein yleismaailmallisia. (Pulkinen 2014, 13–14.)

Yksi tärkeä näkökulma arkaaisen maailman ymmärtämisessä on muinaisen ihmisen käsitys häntä ympäröivästä maailmasta. Tänä päivänä käytämme muinaisuutta tutkiessamme termejä ja ajatusmalleja omasta ajastamme, jotka eivät kuitenkaan olleet valideja arkaaisessa maailmassa. Käsitteet tieto ja usko eivät esimerkiksi ole parhaimpia käsitellessämme muinaista maailmankatsomusta. Muinainen ihminen ei uskonut uskomuksiin, vaan tiesi ne tosiksi. Myöskään ajatusta erillisestä uskonnosta ei ollut, sillä meidän käsittämämme uskonto oli ennemminkin muinainen kokemistapa, joka ei muodostanut erillistä elämänaluetta. Tänä päivänä koemme kuvan muinaisuudesta ja muinaisesta ihmisestä ja kulttuurista vahvasti romantisoituna. Käytämme tänä päivänä termejä mystinen, taikausko, yliluonnollinen, luonnonuskonto, alku-usko, vaikka muinaiselle ihmiselle mikään ei ollut yliluonnollista, vaan täyttä totta ja

loogista, samoin kuin meille tänä päivänä on loogista, miten luonnonilmiöt ukkonen tai sateenkaari syntyvät. Toisaalta on tunnustettava myös, ettemme voi tämänkään näkökulman paikkansapitävyydestä täysin varmoja, kuten emme mistään aiheeseen liittyvästä. (Pulkinen 2014, 15–18.)

Teoksessaan Suomalainen kansanusko Risto Pulkinen (2014) kuvaa osuvasti kulttuuria sipuliksi, jonka alta paljastuu aina uusi ja uusi kerros. Lähes kaikki saatavissa ollut tieto kulttuurivaiheista on suodattunut myöhempien kulttuurivaiheiden läpi. Mytologiat ja kulttuuri muovautuivat jo muinoin seuraavien ja seuraavien sukupolvien läpi, joten runolaulajilla on jo omana aikanaan ollut vaikeuksia ymmärtää kaikkien laulamiensa runojen sisältöä ja merkityksiä. Tänä päivänä me tutkimme kulttuuria, joka on jo tuhansia vuosia suodattunut aina uudelleen ja uudelleen.

5.1 Etnomusikologia

Tarvitseeko arkaaisia lauluperinteitä opiskeleva laulaja etnomusikologista osaamista? Etnomusikologia tarkastelee musiikkia sen kulttuurisessa viitekehysessä ja miten erilaiset viitekehukset, kuten sukupuoli ja uskonto ovat kytkeytyneet musiikkiin eri aikoina.

Kansanmuusikot kamppailevat samojen kysymyksien äärellä kuin etnomusikologit, jotka tutkivat musiikkia kulttuurina ja kulttuurissa, sen käyttötarkoituksia, esittämistä, säveltämisprosessia ja musiikillisia asenteita. Etnomusikologian sisältä voidaan myös löytää eroavia näkemyksiä musiikkikulttuurien tutkimuksesta. On pohdittu, onko maailmanlaajuinen musiikkikulttuurien vertailu mahdollista, sillä se vaatisi valtavan määrän tietoa kaikista eri kulttuureista, ja onko musiikkeja itsessään mahdollista verrata niin, että kaikille kulttuureille löytyisi yhteisiä nimittäjiä. Toisaalta vain vertaamalla uutta tietoa siihen mitä jo ennestään tiedämme voimme oppia uutta. (Nettl 1980, 1.) Etnomusikologi voi tarkastella musiikkikulttuuria mikrokosmoksena, joka kuvaa koko kulttuuria, tai toimii ikään kuin sen kommentaattorina. Tutkimuksessa painotetaan kenttätyön merkitystä.

Toisaalta etnomusikologit kamppailevat samojen ongelmien kanssa kuin kansanmuusikot: länsimaisten korvien ja yleistyneen länsimaisen musiikkikäsitteiden vaikutuksesta. Myös etnomusikologit joutuvat hyväksymään, etteivät tule koskaan sisäistämään musiikkikulttuuria samalla tavoin kuin kulttuurin sisällä kasvanut.

5.2 Asiantuntijuus

Mitä asiantuntijuus on ja mitä se vaatii? Pitääkö arkaaisia perinteitä esittävän tai opettavan muusikon olla asiantuntija? Kun mietimme asiantuntijuutta voimme kysyä: osaammeko, jos tiedämme, ja jos tiedämmekö, osaammeko? Jos tiedämme, ettei arkaaisista kulttuuriperinnoistä voi varmuudella tietää mitään, osaammeko? Asiantuntijuus käsittää laajan tiedon, taidon, osaamisen, kokemuksen ja ongelmaratkaisutaidon. Tietämys voidaan jakaa kolmeen toisiaan tukevaan tietämyksen osaan, praktiseen, formaaliseen ja metakognitiiviseen (Happo & Lehtelä 2015).

Praktinen tietämys on käytännön tietoa, joka on hankittu käytännön tekemisen kautta. Se pitää sisällään toiminnallista tilanteen hallintaa ja kehittyä henkilökohtaiselle, subjektiiviselle kokemuspohjalle. Praktinen tietämys perustuu kontekstuaalisuudelle ja voi pitää sisällään hiljaista, eli vaikeasti sanoin kuvattavissa olevaa tietoa. Käytännön tiedon perustelujen pohjana taas on formaalista, teoreettista tietoa. Se pitää sisällään yleisesti hyväksytyjen ja julkisten käsitteiden ja mallien syvää ymmärrystä. Formaalista ja praktista tietämystä integroitaessa voimme saavuttaa metakognitiivista tietämystä. Se säätelee omaa toimintaamme ja itsesäätelyämme. Ongelmaratkaisutilanteessa pystymme tällöin ratkaisun lisäksi suunnittelemaan, arvioimaan ja toteuttamaan ratkaisun käytännössä, sekä perustelevaan ratkaisun. Metakognitiivinen tietämys edellyttää korkeaa oman ajattelun taitoa ja itsereflektointia. (Happo & Lehtelä 2015.)

Arkaaista kulttuurihistoriaa on hankalaa tutkia ja mahdotonta käsittää kokonaisuudessaan. Kansanlaulopedagogin näkökulmasta pelkkä tyylinmukainen hallinta erilaisista arkaaisista laulutyyleistä ei vielä voi osoittaa asiantuntijuutta, sillä kyseessä on käytännössä vieraan kulttuurin toisintamista. Toisaalta kulttuurin toisintaminen tänä päivänä tarkoittaa täysin muuta kuin mitä se omassa kontekstissaan on tarkoittanut, emmekä voi palata ajassa taaksepäin tutkimaan tätä kulttuuria omassa ajassaan. Arkaainen maailma on valtava kokonaisuus, ja alan asiantuntijat ovatkin usein keskittyneet pienempien kokonaisuuksien tarkempaan ymmärtämiseen. Koska laulu on ollut erityisen merkittävää arkaaisen ihmisen jokapäiväisessä elämässä, tekee se laulukulttuuristakin hyvin kokonaisvaltaisen koko kulttuuriin nähden. Toisin sanoen, arkaaiseen maailmaan perehtyneeltä laulopedagogilta vaaditaan jonkin asteista asiantuntijuutta voidakseen perustellusti jäsentää oppimaansa ja opettaa, eli viedä oppimaansa tästä perinteestä edelleen eteenpäin. Kuitenkin käytännössä pedagogin, kuten muidenkin alan asiantuntijoiden tietotaidon kartuttaminen on hidasta, ja se jää silti tässä tapauksessa auttamatta puutteelliseksi.

6 TEHTÄVIÄ

Hyvällä pedagogilla on kyky ymmärtää oppilaidensa kokemusmaailmaa ja suhdetta opetettavaan asiaan (Saarikallio 2013, 37). Työni Arkaaiset-ryhmän kanssa on ollut hyvin hedelmällistä ja kehittänyt minua muusikkona, tutkijana ja pedagogina valtavasti. Vaikka kuljen arkaaista polkua itsekin vielä lasten virsulla, olen ryhmääni ohjatessa huomannut kyseenalaistamisen tärkeyden ja tehnyt huomioita vähintään yhtä paljon nykyhetkestä, kuin menneisyydestäkin. Tähän lukuun olen koonnut erilaisia teemoja ja harjoitteita, jotka vetämässäni oppiryhmässä ovat olleet hedelmällisimpiä arkaaista maailmaa lähestyessä. Tehtävät eivät vaadi oppilaalta aikaisempaa tietämystä arkaaisesta maailmankatsomuksesta, ja opettaja voi syventää oman tietotaitonsa avulla tehtäviä. Aiheista, esimerkiksi arkaaisesta luontosuhteesta, voi luennoida oppilaalle ennen tai jälkeen tehtävän toteuttamista, mutta oleellisinta on saada oppilaalle oma kokemus aiheesta, ja peilata nykyhetken kokemusta arkaaiseen maailmaan. Esittämiini kysymyksiin ei ole mitään oikeita vastauksia, tärkeintä on yrittää samaistua historiaan, verrata sitä nykypäivään, tehdä huomioita ja uskaltaa kyseenalaistaa, sekä tehdä itsereflektointia. Olen myös koonnut laulajalle Arkaaisen perinnelaulannan ABC:n, johon olen koonnut asiasanoja aiheesta (LIITE 1).

6.1 Mielenmaisema

Mieti arkaaista mielenmaisemaa. Millaisia sanoja, määreitä, lauseita, maisemia, kuvia tai tuoksuja sinulle tulee mieleen sanoista arkaainen ja muinainen? Se voi olla paikka luonnossa, luonnonilmiö, rakennus, tunne, valoilmiö, äänimaisema, tuoksu tai vaikka materiaalin pinta. Se voi olla maisema, kohtaaminen tai yksittäinen elementti. Voit olla siinä itse toimijana, aktiivisena tai passiivisena, tai vain ulkopuolisena tarkkailijana. Älä mieti mitään liian monimutkaista, tärkeintä on, että saat siitä itsellesi merkityksellisen ja pystyt tarvittaessa viemään itsesi tähän mielenmaisemaan helposti.

6.2 Luontosuhde

Mieti omaa luontosuhdettasi. Mitä tarkoittaa luonto? Mihin luonto loppuu ja mistä kaupunki alkaa? Voiko luontoon vaikuttaa tai muuttaa sitä? Mikä luonnossa on pelottavaa ja turvallista? Mitkä luonnon elementit ovat tutuimpia ja tuntemattomimpia sinulle? Voiko ihminen kokea yhteyttä kasveihin ja eläimiin? Miten pärjäisit, jos joutuisit elämään täysin luonnon varassa. Mistä saisit ravintoa ja lämpöä? Mikä luonnonelementti on sinulle tärkein ja miksi? Mikä kasvi tai puu puhuttelee sinua eniten? Mikä

luonnonvarainen eläin kiehtoo sinua eniten? Entä lintu? Millainen vesistö ja metsätyyppi on sinulle kohtuisin? Mikä sääilmiö on suosikkisi? Ota selvää, mitä vastauksesi edellisiin kysymyksiin edustivat muinaisessa ajassa.

6.3 Hiljaisuus

Mitä hiljaisuus on? Missä menee hiljaisuuden raja? Mitä jää hiljaisuuden ja melun väliin? Onko ympäristössäsi tällä hetkellä hiljaista? Mitä ääniä kuulet nyt? Kuinka hyvin siedät erilaisia ääniä? Mikä on suosikkiäänesi? Millaisia ääniä on vaikeaa sietää? Osaatko kuvailla äänimaisemia lapsuudestasi? Vietätkö yksin ollessasi aikaa hiljaisuudessa? Kuinka pitkiä aikoja kerrallaan siedät hiljaisuutta? Mieti mitä hiljaisuus merkitsi arkaaisessa maailmassa ja millaista hiljaisuus on keskellä luontoa?

Tehtävä: Vietä puoli tuntia hiljaisuudessa. Mieti edellä mainittuja kysymyksiä. Miltä hiljaisuus tuntuu? Kun puoli tuntia on mennyt, kokeile miltä instrumentin soittaminen tai laulaminen tuntuu, improvisoi. Kuulostavatko yksittäiset äänet meluisilta vai hiljaisilta nyt? Kuinka pitkiä taukoja voit jättää soittamaasi musiikkiin? Kuuletko resonoinnin paremmin? Onko hiljaisuus osa musiikkia nyt ja ylipäätään?

6.4 Musiikin määrittely

Mikä on musiikkia? Mitä musiikki on? Mitkä ovat sen määritelmät? Onko sillä sääntöjä? Mieti esimerkkejä tuntemistasi kappaleista. Toteutatko näitä sääntöjä ja määritelmiä improvisoidessasi? Voiko musiikkia tuottaa vain musiikki-instrumenteilla ja lauluäänellä? Onko pianon ja kahden kiven tuottamilla äänillä musiikillisia laatueroja? Voiko mikä tahansa sarja ääniä olla musiikkia? Mieti rytmitajua, mitä se tarkoittaa yleisesti ja sinulle? Onko luontevampaa laskea kappaleen, rytmin tai tahdin osia parillisina vai parittomina? Mieti asteikkoja ja intervaleja. Pystytkö halutessasi poikkeamaan niistä tai rikkomaan niitä esimerkiksi mikrintervalleilla luontevasti?

Tehtävä 1: Improvisoi käyttämällä epäsoittimia. Ne voivat olla mitä vain arjen esineitä, luonnon elementtejä, tai etsi instrumenteista kokonaan uusia luovia tapoja tuottaa ääniä.

Tehtävä 2: Improvisoi käyttämällä vain 2-3 säveltä. Tuntuuko tämä rajoittavalta? Miksi? Kuinka pitkään jaksat kuunnella vain muutamaa säveltä? Kuinka pitkään jaksat toistaa samanlaista melodiakulkua? Lopulta voit ottaa käyttöön 2-3 säveltä lisää, yksi sävel kerrallaan. Miten kokemuksesi musiikin tekemisestä muuttui, kun lisäsit säveliä?

6.5 Lauluäänen määrittely

Mieti omaa ääntäsi ja kuvaile sitä. Arvostatko omaa ääntäsi? Miten suhtaudut laulamiseen? Suhtaudutko lauluääneesi samalla tavalla kuin puheääneesi? Mitä tarkoittaa hyvä, kaunis, ruma ja huono lauluääni? Mitä eroa on ammatti- ja amatöörilaulajan äänillä? Mikä lauluäänessä on tärkeää? Mitä eroa ja yhteistä on esiintyvän taiteilijan, karaokelaulajan, lastaan tuodittavan ja vain itsekseen laulavan ihmisen laulu- tai kuuntelukokemuksissa. Miten ihmisääni eroaa luonnon äänistä? Mitä samaa näillä kahdella on?

Tehtävä: Improvisoi omalla äänelläsi. Yritä lähestyä sitä ilman laadullisia määreitä. Kokeile käyttää erilaisia tapoja tuottaa ääntä kuin yleensä laulaessasi. Missä menee laulun ja ääntelyn raja? Pystytkö kuuntelemaan itseäsi neutraalisti ja suhtautumaan itseesi anonyymina laulajana?

6.6 Tarinankerronta

Mikä on tarina? Onko sinulle luettu satuja lapsena? Oletko sinä lukenut satuja muille? Kuunteletko äänikirjoja? Mikä merkitys tarinankerronnalla on tänä päivänä? Mitä se on voinut tarkoittaa maailmassa, jossa kirjakieltä ei vielä ole? Oletko mieluummin tarinoiden kuuntelija vai kertoja?

Tehtävä: Kerro muille tai itsellesi tarina. Se voi olla tuttu satu, tositapahtumiin perustuva tarina, elokuvan juoni tai vaikka tarinanopilla kehitetty jatkuva tarina. Miltä tuntuu kertoa tarinaan ääneen? Osaatko eläytyä ja heittäytyä tarinan maailmaan? Miltä tuntuu olla kuuntelijana? Millaista vastavuoroisuutta kertojan ja kuuntelijan välillä on?

6.7 Tylsistyminen

Tylsistytkö helposti? Milloin viimeksi sinulla oli tylsää? Miltä tylsyys tuntuu? Mistä tylsyys johtuu? Mitä tekemistä keksit tylsiin hetkiin? Millaista tekemistä muinaisuudessa ehkä keksittiin ajankuluksi?

Tarkkailetko jatkuvasti ajankulua? Mistä seuraat aikaa? Osaisitko määritellä kellonaikoja pelkän aurin-
gon tai sisäisen ajantajusi tai päivärytmisi perusteella? Millainen on unirytmisi? Miten nukkuisit, jos
sinulla ei olisi mitään velvollisuuksia tai aikatauluja? Mitä tekemistä keksit koronaepidemian aikana?

Tehtävä: Yritä luoda hetki, jossa sinun ei tarvitse tehdä mitään. Miltä tuntuu vain olla? Mitä päässä
liikkuu? Stressaako tekemättömyys? Miksi? Mitä kaikkea mahdollista, ei-käytännöllistä tekemistä kek-
sisit. Miten pitkään sietäisi tylsyyttä? Kokisitko tylsyyden positiivisemmalla tavalla jossain toisessa ym-
päristössä, esimerkiksi kesämökillä tai sairaalomalalla?

6.8 Työlaulu

Tehtävä: Keksi jotain tekemistä, joka vie aikaa. Se voi olla käsityön tekemistä, tiskaamista, siivoa-
mista, pyykkäämistä, piirtämistä, sudokun täyttämistä, värityskirjan värittämistä, tapetin irrotusta, mitä
tahansa. Kokeile laulaa työn aikana, laulu voi olla improvisatorista tai mikä tahansa tuntemasi laulu,
hyräilyä, viheltelyä tai muminaa. Pääsitkö laulaessasi paremmin työn imuun? Pääsitkö flow-tilaan?
Helpottuiko tai nopeutuiko työn tekeminen?

6.9 Laula luonnossa

Tehtävä: Mene luontoon. Paikalla ei ole väliä, mutta sen olisi hyvä olla kaukana kaupungin äänistä,
rakennuksista ja ihmisistä. Miltä tuntuu olla tällä hetkellä luonnossa? Mitä havaintoja luonnosta voit
tehdä? Miltä tuntuu fyysisesti ja henkisesti olla luonnossa. Oletko sinä osa luontoa vai irrallisena siitä?
Tuota jotain ääntä, laulua, ääntelyitä, huhuilua, huutoja, mitä vain. Voit ottaa impulsseja luonnonäänistä,
joen pauhusta tai linnunlaulusta ja käyttää halutessasi luonnonelementtejä soittimina. Miltä oma ääni
kuulostaa luonnossa? Onko se pienempi vai isompi kuin sisätiloissa? Onko äänellä enemmän vai vä-
hemmän tilaa? Koetko laulun fyysisesti eri tavalla? Pääsetkö laulun avulla lähemmäs luontoon, vai viekö
se sinut sisään itseäsi päin? Millaisia tunteita laulusi kuvastaa? Kokeile toteuttaa sama tehtävä kaupun-
kiympäristössä. Voit esimerkiksi hyräillä hississä, kassajonossa tai autoillessasi. Istahda ostoskeskuksen
penkille ja tarkkaile äänimaisemaa siellä. Kokeile rohkeasti tuottaa ääntä, hyräilyä tuskin edes erottuu
selkeänä muille tässä äänimaisemassa. Mitä eroja ja samanlaisuuksia huomaat eri ympäristöissä?

KUVA 2. Arkaaiset-ryhmän jäseniä laulamassa luonnossa (Lindqvist 2019)

7 POHDINTA

Läpi tämän opinnäytetyön toistuu toteamus, ettei arkaaisia lauluperinteitä tutkiessa ja käsitellessä voida tehdä yksinkertaisia päätelmiä. Tämä antaa meille mahdollisuuksia tehdä tänä päivänä tulkintoja ja soveltaa aihetta omien tietotaitojemme mukaan. Kuitenkin pedagogilla on suuri vastuu siitä miksi ja millä tavoin perinnettä viedään eteenpäin. Vaikka itämerensuomalaiset arkaaiset lauluperinteet eivät ole enää elossa samalla tavalla kuin omassa ajassaan, ovat ne silti edelleen osa tätäkin päivää. Kalevala ja kahdeksantavumittainen runous ovat kyllä jokseenkin tuttuja aiheita suomalaisille, mutta voidakseen todella ymmärtää, opettaa ja päivittää perinteitä tälle päivälle on laulopedagogilla oltava tietoa perinteiden taustoista ja tarkoituksista ja ymmärrystä maailmankatsomuksesta, jossa nämä perinteet ovat eläneet. Tämä vaatii pedagogilta omaa kiinnostusta aiheeseen ja ajallista satsausta tutkia aihetta. Tapauksissa, joissa pedagogi ei itse koe aiheen olevan vahvinta osaamisaluettaan, on silti merkittävää, miten aiheesta puhuu ja miten sen myy eteenpäin oppilaille. Myös oppilasta on muistutettava siitä, että tulkinnat todella ovat sekoitus faktaa ja fiktiota. Tästä huolimatta perinnelaulut eivät kuitenkaan ole pölyistä arkistokamaa tai mystistä tietäjät tietää -loitsimista, vaan lauluissa käsitellään myös täysin samoja aiheita, yleismaailmallisia ilmiöitä ja inhimillisiä tunteita, joista laulamme tänäkin päivänä.

Kansanmusiikin ammattiopiskelu kumpuaa oppilaan omista intresseistä. Opiskelijatovereissani olen kohdannut heitä, jotka jakavat kanssani kiinnostuksen arkaaisuuteen, heitä, joille arkaainen osa-alue on opiskeluissa pakollinen paha ja myös heitä, jotka eivät ole edes tietoisia aiheesta. Arkaainen perinne ei tietenkään ole kaikkia varten, eikä kaikesta tarvitse kiinnostua, vaikka opiskelisiikin kansanmusiikkia. Kuitenkin arkaaisen kulttuurihistorian ymmärrys on monipuolisen kansanmusiikin ammattilaisen ja asiantuntijan edellytys.

Mikä tahansa musiikin osa-alue on melko mahdotonta täysin sisäistää muutamassa vuodessa, ja oppilaiden onkin ennen kaikkea saatava ammattiopinnoissaan tarpeeksi monipuolista tietotaitoa pystyäkseen jatkamaan kehittymistään ammattia harjoittaessaan. Muusikko tuskin tuntee koskaan olevansa täysin valmis ammattilaisena, ja niin arkaaisessa, kuin missä tahansa musiikin muodossa, uteliaisuus, rohkeus heittäytyä, eläytyä ja tehdä omannäköistä musiikkia on tärkeää. Arkaaisen lauluperinteen ollessa kyseessä listaan voisi lisätä vielä kulttuuritietoisuuden, kunnioituksen ja nöyryyden, niin itseään kohtaan kuin arkaaisia esiäitejä ja esi-isiä kohtaan.

Se, että valmiita vastauksia arkaaisia perinteitä koskeviin kysymyksiin ei ole, voi olla tutkijalle tai muusikolle taakka tai helpotus. Itsekin joudun edelleen kamppailemaan nykypäivän musiikillisia normeja

vastaan ja turhautumisia vastaan, kun löytämäni vastaus pohtimaani kysymykseen aukaiseekin oven kolmeen uuteen kysymykseen. Kuitenkin arkaaisen maailman löytäminen on ollut itselleni eittämättä merkittävin seikka etsiessäni omaa rooliani muusikkona, taiteilijana ja pedagogina. Lisäksi siitä on tullut merkittävä osa-alue arkeeni ja se on vaikuttanut tapaan käsitellä muita kulttuureja ja omaa maailmankatsomustani.

LÄHTEET

- Asplund, A., Hoppu, P., Laitinen, H., Leisiö, T., Saha, H. & Westerholm, S. 2006. Suomen musiikin historia kansanmusiikki. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Happo, I. & Lehtelä, P-L. 2015. Osaamisen osoittaminen – praktista toimintaa ja syvällistä ajattelua. ePooki. Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut 8. Saatavilla osoitteessa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe201502191652>. Viitattu 8.3.2020.
- Heikura, P. & Keränen, A. Kielioppi yhdistää itämerensuomalaisia kieliä. Yle. Julkaistu 01.07.2015. Saatavilla osoitteessa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/07/01/kielioppi-yhdistaa-itamerensuomalaisia-kielia> Viitattu 28.4.2020.
- Häkkinen, P. Loitsuja ja taruolentoja. Yle. Julkaistu 27.2.2018. Saatavilla osoitteessa <https://areena.yle.fi/audio/1-4360562>. Viitattu 27.4.2020.
- Johdatus musiikintutkimiseen. 2003. Toim. T. Eerola, J. Louhivuori & P. Moisala. Vaasa: Suomen musiikkitieteellinen Seura.
- Karjan kutsumahuudot. Ylen Elävä arkisto -verkkopalvelu. Saatavissa osoitteessa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2010/08/13/karjan-kutsumahuudot>. Viitattu 7.3.2020.
- Kielitoimiston sanakirja. 2020. Helsinki: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. URN:NBN:fi:kotus-201433. Saatavilla osoitteessa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/arkaainen> Päivitetty 24.2.2020 [viitattu 24.3.2020].
- M.A. Castrénin seura, Uralilaiset kielet ja kansat. 2020. Saatavilla osoitteessa: <https://www.ugri.net/kiellet/itamerensuomalaiset-kiellet/> Viitattu 28.4.2020.
- Musics of many cultures. An Introduction. 1980. Toim. Elizabeth May. Lontoo: University of California Press.
- Musiikkipedagogin käsikirja. Vuorovaikutus ja kohtaaminen musiikinopetuksessa. 2013. Toim. Jordan-Kilki, P., Kauppinen, E. & Korolainen-Viitasalo, E. Tampere: Opetushallitus.
- Pulkinen, R. 2014. Suomalainen kansanusko. Samaaneista saunatonntuihin. Gaudeamus Oy.
- Siikala, A. 2012. Itämerensuomalainen mytologia. Helsinki: SKS.
- Tieteen termipankki 25.3.2020: Taidehistoria:arkaainen. Saatavilla osoitteessa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Taidehistoria:arkaainen>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Virtanen, L. 1999. Suomalainen kansanperinne. Porvoo: WSOY.

ARKAAISEN PERINNELAULANNAN ABC

LAULU LÄHTEE SINUSTA

TUNNUSTELE KROPPAASI.
MILTÄ SE TUNTUU TÄNÄÄN?
MITEN HENGITYS KULKEE?
ANNA ÄÄNEN KULKEA KROPASSASI
LUONNOLLISESTI HENGITYKSEN
JATKEENA.

TUNNE OMA KULTTUURIHISTORIAASI

OTA SELVÄÄ.
OLE UTELIAS.
TUTKI OMAA SUKUHISTORIAASI.

LUONTO

TARKASTELE OMAA
LUONTOYHTEYTTÄSI.
OLE VUOROVAIKUTUKSESSA
LUONNON KANSSA.
ANNA SEN KUULUA.

HILJAISUUS

KUUNTELE HILJAISUUTTA.
TEE SIITÄ HYVÄ PAIKKA OLLA.

MIELLENMAISEMA

ETSI ARKAAISTA
MIELLENMAISEMAA.
SEKOITA FAKTAA JA FIKTIOTA.
KUVITTELE!
TÄMÄ VOI VIEDÄ PALJON AIKAA JA
TUNTUA HANKALALTA, MUTTA
MIELLENMAISEMAAN VOIT
ASETTUA AINA KUN LÄHDET
LAULAMAAN.

UUSI AJATTELUTAPA

TIEDOSTA MUSIIKIN MUINAiset
FUNKTIOT.
UNOHDA KAIKKI AIKAISEMMIN
OPPIMASI LAULAMISESTA JA
MUSIIKISTA.
HEITTÄYDY!

TARINAT

LAULAMINEN ON TARINAN
KERTOMISTA.
OLE SISÄLLÄ TEKSTISSÄ.
LUO TARINAN MAAILMA
LAULESSASI.